

Les universitats de la baronia de la Llacuna a la llum d'una concòrdia amb llurs creditors de l'any 1397*

Jordi Morelló i Baget
doctor en Història Medieval

A les darreries del segle XIV, la situació financera de molts municipis catalans era bastant delicada a causa del creixent endeutament que arrossegaven les seves finances de temps enrere, un problema que no sols el patien les ciutats i viles més importants del país, sinó també moltes localitats menors, àdhuc algunes de dimensions força petites. Certament, es tracta d'un fenomen força generalitzat arreu del Principat. Com és sabut (diversos estudis ho han posat de manifest en els darrers anys), aquest endeutament tenia un "culpable" primigeni: la Corona. Aquesta, a través dels freqüents donatius reclamats a les Corts per finançar les seves costoses empreses bèl·liques, sobretot durant la segona meitat del Trescents, va empènyer els municipis a contraure quantiosos préstecs per tal de poder fer front a aquelles demandes (en el marc, recordem, d'una economia recessiva i d'una població castigada per les pestes) i també a d'altres imperatius diguem-ne col·laterals, com foren les reformes de les muralles, la provisió de blat (tinguem present la important carestia que hi hagué els anys 1374-75)..., a la qual cosa s'hi ha d'afegir també la nova onada de demandes reials reclamades en temps de Joan I i de Martí l'Humà (coronatges, maridatges...). A l'època de referència, aquesta pressió ja no sols s'abatia damunt les ciutats, viles i llocs pertanyents al domini del reialenc, sinó també sobre tots aquells altres que estaven situats dins altres jurisdiccions (laiques o eclesiàstiques), sense que aquest fet diferencial servís ja gaire com a escut protector per poder escapar d'aquella pressió. Si més no, la noblesa, a més de participar en les guerres del rei, tenia braç propi a les Corts i els seus membres més significats estaven obligats a assistir-hi i a votar els donatius demanats per la Corona, donatius que tot seguit repercutien damunt els seus vassalls en funció, com a tot arreu, dels focs computats.

* Aquest article és només un petit anticip d'un treball de recerca molt més ampli que estem desenvolupant aquest any com a beneficiari de la beca Notari Raimon Noguera que ens ha atorgat la Fundació del mateix nom en la seva XVI^a edició. El lector haurà de tenir en compte que la redacció d'aquest article es féu abans de l'obtenció d'aquesta beca, de manera que hi ha molts aspectes que ara, en el moment de la seva publicació, podrien ser retocats àmpliament basant-nos en la nova informació documental de què disposem.

En l'exemple actual, ens situem en un àmbit senyorial del rerepaís -la baronia de la Llacuna-, dins una zona de muntanya i eminentment rural. A l'època de referència, aquest domini era regentat per Elisenda de Queralt, vídua (des del 1365) de Guillem Ramon de Cervelló.

Els Cervelló constitueixen un dels llinatges catalans més antics dels quals es té notícia, que al llarg del temps anà generant diverses branques. Aquí hem de referir-nos als Cervelló de la Llacuna, esdevinguts titulars d'una baronia a partir del privilegi obtingut del rei Jaume II el 1324¹. Amb Guillem IV de Cervelló s'inicià la intitulació de "barons de la Llacuna", ostentada per tres dels seus fills, entre els quals figura l'al·ludit Guillem Ramon (I), a través del qual continuà la línia de transmissió de la baronia. Hom troba els membres d'aquest llinatge dels Cervelló prenent part en les empreses militars de la monarquia o bé exercint alguns càrrecs funcionaris; n'és un bon exemple el qui, a l'abril del 1397, data de signatura de la concòrdia que abordarem, era l'hereu d'aquella senyoria, de nom Berenguer Arnau (succeí al seu germà Guerau VIII de Cervelló, que morí bastant jove -com a màxim podia tenir 27 anys- sense descendència masculina), que aleshores es trobava absent del Principat. Aquest Cervelló es posà de primer al servei de Joan I, però amb qui es relacionà més fou amb el seu successor: Martí l'Humà², de primer exercint diversos càrrecs palatins a la cort de l'infant Martí, per acabar detentant l'ofici de camarlenc a la cort reial. Participà en diverses empreses, com ara en la defensa del Principat contra el conat d'invasió dels Armanyol (1389-90) i en l'expedició a Sicília de l'infant Martí (1392). El 1397 tornà a Catalunya en companyia del nou rei de la Corona d'Aragó. El 1404 fou nomenat procurador general de la Vall d'Aran i posteriorment combaté contra Jaume d'Urgell en el setge de Balaguer. D'una manera o d'una altra, els membres d'aquest llinatge sempre varen estar al servei de la monarquia, àdhuc després de l'entronització de la casa Trastàmara.

Casat tres vegades, l'esmentat Berenguer Arnau tingué dos fills i una filla. Morí el 1433, segurament a una edat bastant avançada per a l'època. En el document transcrit al final de l'article veiem intervenir la dita vídua Elisenda en representació del seu fill. Per trobar-se absent, s'esperava que Berenguer Arnau signés la concòrdia tan bon punt hagués retornat a terres catalanes, cosa que potser hauria fet el mateix any.

Com ja hem dit, parlem d'una baronia del rerepaís, dins els límits de la qual hi havia reconegudes almenys set poblacions: Vilademàger, la Llacuna, Miralles, Pontils, Santa Perpètua de Gaià, Rocamora i Selmella. Tots aquests nuclis abraçaven un territori que, a

1. Cf. Julia MIQUEL, "El llinatge dels Cervelló", *La Resclosa*, 4 (2000), p. 50.

2. Cf. AADD, *Diccionari biogràfic Albertí*, I, Barcelona, 1966-70, p. 546; M.ª Teresa FERRER MALLOL, "Cervelló, Berenguer Arnau de", *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 7, Barcelona, 1973-1987, p. 196; Marcel·lí VALLS i PRAT, *Cronologia històrica de la Llacuna*, Capellades, 1984, p. 127.

efectes administratius, estava partit entre la vegueria de Vilafranca del Penedès i la de Montblanc³. El territori de la baronia tenia un potencial demogràfic gens negligible. Basant-nos en les dades que proporciona el fogatjament de 1378, es pot computar un total de 225 focs. Ara bé, aquesta població estava molt dispersa per tota la contrada. El lloc més poblat (amb prop d'un centenar de focs) era Vilademàger, el nucli originari del castell termenat, seguit de Pontils, ja per sota de 50, i de Miralles (una quarentena). Segueixen després Santa Perpètua de Gaià i la Llacuna (25 i 15 focs, respectivament) i, en darrer lloc, Rocamora de Sant Magí (només 5 focs). La majoria d'aquests focs estaven adscrits al domini de Guerau de Cervelló, i només alguns dels computats a Vilademàger i tots els de la Llacuna eren considerats vassalls de senyors eclesiàstics, segons el que tenim recollit en el següent quadre⁴:

Numeració de focs de la baronia de la Llacuna (1378):

Nucli	Total	Nobles	Eclesiàstics
Vilademàger	93	81 (<i>78 de Guerau de Cervelló i 3 d'en Salada</i>)	12 (<i>5 del comanador de Vilafranca, 4 del prior del monestir de Montserrat i 3 de l'abat de Santes Creus</i>)
La Llacuna	15	-	15
Miralles	39 (<i>tots del dit Cervelló</i>)	-	-
Pontils	48 (<i>tots del dit Cervelló</i>)	-	-
Sta. Perpètua de Gaià	25 (<i>tots del dit Cervelló</i>)	-	-
Rocamora	5 (<i>tots del dit Cervelló</i>)	-	-
Totals:	225	198 (88%)	27 (12%)

No creiem que la situació demogràfica de la baronia hagués experimentat variacions gaire importants en els vint anys compresos entre la confecció d'aquest registre de focs i el moment en què s'establí la concòrdia amb els creditors. Independentment de l'adscripció (noble o eclesiàstica) de cada foc i del que això pogués comportar en el terreny de les exigències senyorials, el fet és que tots els habitants de la baronia estarien afectats més o menys per igual en el problema plantejat amb els creditors.

3. Així, mentre que Vilademàger, la Llacuna i Miralles pertanyien a la vegueria de Vilafranca i eclesiàsticament estaven adscrits al bisbat de Barcelona, Pontils, Santa Perpètua, Rocamora i Selmella s'encabien dins la vegueria de Montblanc i la diòcesi de Tarragona.

4. Cf. Esther REDONDO GARCÍA, *El fogatjament general de Catalunya de 1378*, Barcelona, 2002. No sabem si en aquest còmput estaria inclòs el castell o lloc de Selmella, atès que no apareix mencionat.

D'entrada, cal tenir en compte que els nuclis referenciats configuraven universitats que apareixen actuant de forma col·legiada (en el document sempre es parla de "universitats", en plural). Totes elles s'havien endeutat amb diversos creditors, en principi de forma mancomunada i segurament tenint el vistiplau del senyor de la baronia. Ara per ara, no en sabem els motius, però cal suposar que serien similars als que hem fet al·lusió al principi de l'article. Tanmateix, en el cas que ens ocupa, potser també les exigències dels senyors haurien tingut part de responsabilitat en el procés d'endeutament d'aquelles universitats, ja fos per demandes pecuniàries exigides directament, ja fos arran també d'obligacions creditícies contretes a instàncies de la senyoria per fer front als deutes que poguéu tenir aquesta⁵. La intervenció dels Cervelló en el pacte establert amb els creditors, fent costat o si més no al costat de les universitats de la baronia, potser també es justificaria per estar implicats d'una manera o altra en el procés d'endeutament dels seus homes, cosa que evidentment requeriria una anàlisi més profunda.

Com a tot arreu, el sistema emprat per a l'obtenció de capital fou la venda de censals, convertit en el mitjà creditici menys gravós –comparat amb els préstecs a més curt termini– a l'hora d'aconseguir reunir importants sumes de diners. D'aquesta manera, les universitats quedaven hipotecades a base d'acumular una sèrie de pensions que havien de satisfer cada any als respectius censalistes. Ignorem, pel que fa a la data de referència, quin seria el muntant d'aquesta hipoteca, ni tan sols el nombre de pensions que es pagaven en aquell moment. El document en qüestió no indica res al respecte, si bé dóna constància de la impossibilitat d'efectuar el pagament, per part de les poblacions de la baronia, de totes les pensions a les quals estaven obligats. Dit d'una altra manera: no es podia donar satisfacció plena a tots els creditors de la baronia. Per tant, calia adoptar mesures amb els referits creditors, si no es volia que el territori es despoblés o s'arruïnés econòmicament, bo i fent-se ressò d'un cert alarmisme, com el que sovint s'esgrimia en aquesta mena de situacions.

A la llum d'aquest document, no podem saber quants creditors hi havia que cobraven censals de la baronia, i menys encara la identitat de cada un d'ells, si bé, com veurem, hi ha una sola excepció. El mateix document fa referència als creditors de Barcelona i a d'altres "de fora la dita ciutat", la qual cosa pressuposa que almenys alguns membres d'aquest col·lectiu (potser important en nombre o bé important pel muntant de les pen-

5. Com així es fa palès en el cas dels comtes de Cardona, els quals propiciaren el traspàs a les universitats del seu territori del pagament dels interessos del deute contret per ells, d'aquí que els representants del comte i els municipals figurin plegats en la venda de censals morts a terceres persones; vegeu Andreu GALERA i PEDROSA, "Endeutament i fiscalitat senyorial a la Catalunya del segle XV. El cas del comtat de Cardona (anys 1419-1433)", dins M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, 1999, pp. 363-397. La mateixa estratègia, a l'hora d'imposar la venda de censals morts carregats sobre les poblacions sotmeses, fou adoptada per altres titulars de senyoria no nobles, com el cas exposat per M.ª Teresa FERRER i MALLOL, "La població d'Àlcarràs, Montagut, Sarroca, Llardecans, Flix i la Palma, dominis dels Santcliment, el 1386", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XX (Barcelona, 2002), pp. 75-93.

sions que percebien) estarien domiciliats a la Ciutat Comtal⁶. Com se sap, Barcelona s'erigí en un centre catalitzador del crèdit censal d'una bona part del Principat (àdhuc més enllà del seu àmbit territorial)⁷, un fet que és un exponent més del poder que anà assolint el patriciat urbà barceloní sobre el país. Per pagar els donatius reials calia desplaçar-se a Barcelona, cosa que hauria propiciat el contacte amb els compradors de censals, sobretot quan la necessitat d'obtenció de capitals era urgent. En el cas que ens ocupa, és probable que molts altres creditors haguessin estat reclutats d'entre les viles més pròximes a la baronia com Igualada, Vilafranca del Penedès, Santa Coloma de Queralt, Montblanc... o Valls, l'única localitat on ens consta, de moment, que hi havia dos creditors d'una mateixa família.

Tampoc no es pot descartar que algun membre d'aquell col·lectiu residís a la mateixa baronia. Això no treu que la majoria de creditors, si no tots, fossin de fora, principalment domiciliats en ciutats i viles situades a l'entorn de la baronia o a no gaire distància, en funció de les més estretes relacions que hi podien tenir els habitants de la baronia, per exemple, a l'hora d'anar a vendre els seus productes agrícoles en algun mercat, cosa que també s'aprofitava per anar a cal notari o per menesters d'altra índole.

Retornant al cas dels creditors de Valls, la família en qüestió era la dels Safortea. Com acostuma a succeir en aquests casos, els Safortea constituïen una família destacada de la prohomenia val·lenca, sovint implicats en els afers municipals, ja sigui ocupant càrrecs en els òrgans de govern i de l'administració com també a l'hora de realitzar préstecs i compres de censals al mateix municipi val·lenc. Que aquests prohoms invertissin en censals obtinguts d'altres municipis no té res d'estrany, per tal com formaria part de la diversificació que tothom cercava, qui més qui menys, en les seves inversions.

El fet de ser creditors de la baronia de la Llacuna explica perquè els capítols de la concòrdia que hem transcrit al final de l'article van ser escripturats davant d'un notari val·lenc; al final de l'instrument es posà la signatura de les persones interessades, com eren, en aquest cas, la vídua d'Arnau Safortea, de nom Francisca, i Arnau Safortea, fill de Pere. Extrapolant aquest cas, és clar que hom hauria actuat d'igual forma a les altres localitats on hi havia creditors de la baronia de la Llacuna, cosa que podria portar a noves

-
6. A principis del segle XV, dels 32 creditors que tenien les universitats del comtat de Cardona, 25 ho eren de Barcelona; cf. A. GALERA, *art. cit.*, p. 379. Molt més nombrosos eren els creditors barcelonins de Cervera, que el 1387 acaparaven un 35% de les pensions satisfetes per aquest municipi, o sigui, una setantena de les poc més de dues-centes pensions anotades el dit any; cf. P. VERDÉS PEJUAN, "Per ço que la vila no vage a perdició". *La gestió del deute públic en un municipi català (Cervera, 1387-1516)*, Barcelona, 2004, p. 240.
 7. Vegeu Pere VERDÉS PEJUAN, "Barcelona, capital del mercat del deute públic català (s. XIV-XV)", en premsa; Jordi MORELLÓ BAGET, "Els creditors barcelonins i la gestió del deute públic de Mallorca", en premsa; id., "Mallorca i la seva dependència financera del Principat (segles XIV-XV): Estudi dels censalistes catalans", *Anuario de Estudios Medievales*, 33/1 (2003), pp. 119-69.

descobertes d'aquesta mateixa concòrdia en altres arxius notariais. Ara per ara, els Saforteza són els únics creditors -amb noms i cognoms- que podem donar a conèixer.

Per altra banda, ignorem si les universitats de la baronia de la Llacuna havien fet ja alguna avinença amb els creditors amb anterioritat a la que aquí ens ocupa. Potser seria la primera vegada perquè el document no hi fa cap esment.

Passem a veure el contingut de la concòrdia de 1397. Bàsicament, s'establia una reducció del tipus de for a aplicar sobre totes les rendes que es pagaven en aquell moment. Aquesta mesura implicava que s'hauria de pagar menys de pensió, per bé que es mantindria el mateix capital pel qual es contractà el crèdit. El for escollit, a raó de vint mil sous "per milenar" de pensió, equival al 5 per cent. Això pressuposa que fins aleshores estarien vigents tipus d'interès més alts, en alguns censals potser més que en d'altres. Ara bé, la reducció de for al 5 per cent es feia amb algunes cauteles a favor dels creditors, ja que s'instava a les universitats a efectuar el pagament de les pensions en els terminis assenyalats; altrament, es tornaria a aplicar el for anterior. Aquest pacte comportaria, si més no, un primer intent per aconseguir uniformitzar el tipus d'interès de totes les pensions, les quals fins aleshores s'haurien anat contractant a diferents fors, depenent de la situació del mercat creditici, és a dir, de la conjuntura del moment i també del lloc on s'hagués efectuat la compra de capital. En altres localitats, com a la mateixa vila de Valls, aquestes operacions de reducció dels censals es van anar succeint al llarg del segle XV, després de la suspensió de pagaments decretada el 1406 i dels pactes establerts a posteriori amb els creditors. En el cas que ens ocupa ara, potser la concòrdia de 1397 hauria estat la primera d'una sèrie d'avinençes encaminades a aconseguir noves reduccions del tipus de for (per sota ja del 5 per cent), si és que no s'adoptaren altres compromisos per aconseguir amortitzar almenys una part del deute que s'arrossegava.

Òbviament, perquè la concòrdia signada el 1397 tingués validesa, tots els creditors havien d'expressar la seva conformitat: aquest fou el cas, doncs, dels dos creditors vallencs implicats en l'afer. Però la mateixa obligació requeia damunt la resta de creditors. A tots ells se'ls donava el termini d'un any per signar la concòrdia i avenir-se a reduir les seves pensions al for indicat, "com sia cosa rahonable que tots los dits creadors sien en agualtat de rebre los dits censals e pensions de aquelles a sou e liura segons que-y reeban". Altrament, es preveia recórrer a la cort del rei per tal de pressionar qualsevol creditor que es mostrés reticent o que es negués a acceptar la dita reducció; si calia, se'ls pressionaria bo i reclamant també l'ajuda o intermediació dels altres creditors que ja s'hi havien adherit. De fet, a la mateixa concòrdia es reconeixia que "la major part dels dits creadors hi consenten", cosa que ens dóna a entendre, però, que n'hi hauria alguns que estarien menys disposats a sotmetre-s'hi. Però, si finalment resultava que una part important d'ells no s'hi avenia, aleshores s'hauria de fer marxa enrere, de tal manera que fins i tot els que havien signat quedarien deslliurats de mantenir el seu compromís pel que respecta a la dita reducció de les pensions que rebien. A priori, cal suposar que aquesta mesura cautelar no va haver de ser duta a terme i que tots els creditors, més tard o més

d'hora, haurien acabat signant (de fet, no sabem del cert si els Safortea van signar a la mateixa data que figura a l'encapçalament de la concòrdia o bé al cap d'un cert temps).

Ara bé, l'opció per la reducció del tipus d'interès implicava reconèixer en certa manera una incapacitat per realitzar amortitzacions, és a dir, per efectuar la devolució íntegra dels capitals prestats. Seguint aquest camí, simplement s'aconseguiria alleujar el nivell de l'endeutament censal, potser suficient per evitar una situació de fallida financera com la que acabà produint-se en alguns llocs, com a Valls⁸. Amb tot, com veurem dintre de poc, la present concòrdia també conté un pla d'amortització parcial de les pensions. Ignorem, per altra banda, quin seria el pressupost financer de les universitats de la baronia, ni les fonts d'ingressos que podien manejar procedents de la recaptació d'impostos (ja es tractés de les cises/imposicions –impostos indirectes- o de les talles –impostos directes-), per tal de poder fer front al pagament de les pensions, si no es volia continuar usant o abusant del mateix expedient creditici. A diferència de les solucions adoptades en altres llocs ja des de finals del segle XIV, en aquest cas no tenim esment a l'establiment de redelmes sobre la producció agrària, cosa que potser hauria estat la fórmula més idònia en el context eminentment rural on estem situats (de fet, aquesta seria la via seguida uns anys més tard a propòsit de certs capítols establerts amb els creditors).

Per la seva part, els creditors consentirien a la reducció del for proposat perquè la seva principal preocupació era assegurar-se el cobrament puntual de les pensions i evitar les molèsties derivades del fet d'haver de reclamar, personalment o per mitjà d'altri, les pagues endarrerides, tal com ja estava succeint abans d'arribar als pactes que estem comentant. Així doncs, en aquell moment hi havia algunes pensions degudes: per tal de liquidar-les, s'establí que durant un període de quatre anys, que començaria a computar a partir d'aquell mateix moment, s'aniria pagant una quarta part de la pensió corresponent. Passat aquest període quadriennal, es passaria a una altra fase d'actuació, com seria l'amortització esglaonada de les pensions a base de satisfer cada any 5.000 o 6.000 sous en concepte de "remença" de les rendes que hom estimés més convenient d'amortitzar, ja fos de forma íntegra o parcial. I així s'aniria fent fins que s'haguessin pogut retornar tots els capitals manlevats i fins a aconseguir liquidar, per consegüent, tots els deutes que s'havien contret. Certament, això últim seria un objectiu gens fàcil d'aconseguir en poc temps (o fins i tot en molts anys), malgrat l'optimisme que sembla traspuar aquesta disposició. Entretant, les universitats de la baronia es comprometien a no efectuar cap altra venda de censals ni violaris, si no era amb el consentiment dels mateixos creditors i tenint sempre com a objectiu la redempció d'altres censals i no pas per satisfer deutes de la

8. Vegeu Jordi MORELLÓ BAGET, "La crisi financera en una vila del Camp de Tarragona: Valls a principis del segle XV", dins M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (ed.), *ob. cit.*, pp. 219-254; també ID., *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona: Reus i Valls, segles XIV-XV*, Barcelona, 2001, p. 873 i ss. També és força interessant el cas de Vilaverd (Conca de Barberà): Francesc CORTIELLA, *Història de Vilaverd*, Vilaverd, 1982, p. 143 i ss.

senyoria o per altres afers propis de les universitats. A tot això s'havien de comprometre les dites universitats i els titulars de la senyoria davant el veguer de Barcelona, ciutat on es localitzaria el 'nucli dur' dels creditors.

Així doncs, per part dels creditors s'establí un control sobre la política financera d'aquells municipis, i a banda es posava de manifest allò que també s'observa en altres municipis catalans, com era el fet de seguir emprant l'expedient creditici per tal de redimir els censals vigents, per la qual cosa seria indispensable obtenir capitals a preus més barats. Però, per aquesta via, difícilment es podia esperar obtenir una millora substancial de la situació, depenent també de si es mantenia alt o no el nivell de pressió externa, és a dir, pel que fa a les demandes reials i/o senyorials.

Pel que respecta al pla d'amortització, es disposà l'obligació de notificar cada any als creditors quins censals es volien redimir. En aquest punt, no es defineix cap criteri d'actuació, com seria establir, posem per cas, un ordre de prelació a favor d'alguns dels creditors; sembla que la decisió havia de ser presa unilateralment per les universitats -sense la intervenció, doncs, d'aquells- en funció del que s'estimés més adient. Ara bé, en darrera instància, tot dependria dels resultats de les negociacions establertes amb cada un d'ells. Així mateix, en el termini d'un any i mig s'havia de notificar a cada creditor quantes pensions rebien, en quins terminis i per quins preus o títols es rebien; "perquè sapien qui són primers en temps", segons es declara al document. Seria una manera de posar ordre a una situació que potser estava poc clara (de resultes d'una mala gestió?). Tal mesura potser també implicaria l'elaboració d'un capbreu o inventari de les pensions satisfetes, tal i com s'acostumà a fer en altres localitats.

En suma, la concòrdia analitzada és bastant reveladora de quina era la situació de la baronia en la qüestió de l'endeutament, però és clar també que són molts els interrogants que resten oberts i que amb un sol document no n'hi ha prou per poder tenir una visió més àmplia del que succeí en aquesta baronia, tant pel que fa a l'abans com al després d'aquella data. Per consegüent, de ser possible, caldria ampliar la recerca a més arxius, entre altres coses per intentar obtenir dades més concretes sobre la identitat dels creditors i el muntant de les rendes que rebien en concepte de censals i violaris, a fi i efecte de poder aprofundir en la política endegada pels municipis de la baronia en tot aquest afer, i també per poder conèixer l'evolució ulterior d'aquell endeutament censal (si anà a millor o a pitjor) i fins a quin punt hauria pogut incidir en la situació demogràfica i econòmica d'aquest espai territorial durant el segle XV.

No sabem si els pagesos d'aquesta baronia estaven sotmesos a prestacions senyorials gaire oneroses, com la remença típica d'indrets situats més al nord del Principat, però no hi ha dubte que el creixent nivell d'endeutament de les universitats, que d'alguna manera eren la plataforma d'expressió col·lectiva de la població rural d'aquesta zona, havia acabat teixint una altra mena de servitud, en aquest cas a benefici d'unes elits i d'una classe urbana, ja fos que estigués localitzada a Barcelona o en altres viles situades a l'en-

torn d'aquella senyoria. Parlem d'una "servitud" que segurament havia començat a ser prou carregosa -i que encara ho podria ser més a mida que la contrada anà perdent part del seu potencial demogràfic, segons el que es desprèn de la confrontació de les dades del fogatjament del 1378 amb el del 1497°-, i a penes sostenible per una població empo-
brida, que potser no li quedava cap altra solució que marxar de la baronia per establir-se a altres llocs on hi havia majors possibilitats de guanyar-se la vida. Malgrat tot, el 1397 encara hi havia un bri d'esperança de poder solucionar el problema del deute censal. Tot i el caràcter redimible dels censals, creiem que hauria estat bastant més difícil desem-
pallegar-se'n del que els propis coetanis preveien a tenor del que hem vist indicat a la concòrdia suara analitzada, el text de la qual oferim íntegrament transcrit a l'annex d'aquest article.

-
9. La majoria de llocs adscrits al baró de la Llacuna havien experimentat una notable davallada en el nombre de focs computats: Pontils ja només registrava 16 focs, 32 menys que el 1378; Santa Perpètua tenia adscrits 9 focs, 16 menys que abans; Miralles, 23 focs, 16 menys que abans. Vilademàger ja no figura a la llista, però sí la Llacuna, "del terme de Màger", amb 52 focs, prop de la meitat dels que computaven el 1378 ambdues poblacions juntes. En conjunt, la baronia de la Llacuna registra ara per ara si fa no fa la meitat de focs en relació amb els que tenia comptabilitzats a finals del Trescents. Les causes d'aquest descens serien atribuïbles a factors diversos: pestilències, emigració..., a banda de la guerra civil de 1462-72.

ANNEX

1397, abril, 6. [Valls]

Capítols concordats entre les universitats de la baronia de la Llacuna i els seus creditors.

Die veneris sexta mensis Aprillis Anno a Nativitatis Domini MCCC^oXC^oVII^o.

En nom de Déu sie e de la Verge Sancta Maria. Amen.

Tractat e avengut és entre la nobla dona Eliscen de Cervelló, muler del noble en G. Ramon de Cervelló *quondam*, en nom seu propi e axí com a procuradoradriu [sic] del noble en Berenguer Arnau de Cervelló, fil seu, e les universitats dels castells e lochs de la baronia del dit noble en Berenguer Arnau, ço és, del castel de Villa de Màger, de la Lacuna, de Miralles, de Pontils, de Sancta Perpètua, de Rochamora e de Çalmella, e los singulars d'aquella, de una part, e los creadors havents e rehebents censals morts en e sobre les dites universitats e singulars d'aquelles, de la altra part, ésser feta la deíus escrita covinença, per rahó e ocasió de la qual són estats fets, concordats e avenguts los capítols següents:

Primerament, per tal com les dites universitats e singulars de aquelles són tan carregats de pagar diverses censals morts que en temps passat han venuts que no poden bastar a pagar les pensions anuals dels dits censals, ans en lo present die deuen e roceguen moltes pensions de temps passat, les quals, e ja degudes e d'aquí avant devedores, per res no porien complir ne pagar si. ls dits creadors no. ls feyen la gràcia deíus escrita, ans serie ventura que les dites universitats no-s aguessen a despoblar e venir a total destrucció, per ço los dits creadors, havent compassió de les dites universitats e singullars de aquelles, atorguen e fan a les dites universitats e singulars la gràcia següent, sots la forma, emperò, pactes e condicions e retencions deíus expresades, ço és, que los dits censals que.s reeben sobre les dites universitats e singullars d'aquelles o alguna o algunes d'aquelles a qualsevol preu los dits censals sien estats venuts, reduixen e tornen a rahó de XX^m sol. per milenar de pensió, axí que les dites universitats e singulars d'aquelles e altres qualsevol qui en les vendes dels dits censals morts sien obligats no haien ni sien tenguts de pagar d'aquiavant per les pensions dels dits censals si no a la dita rahó de XX^m sols. per milenar.

Item, que les dites universitats e singulars d'aquelles o altres en los dits censals obligats o qui sien tenguts aquells a pagar e succehidors d'aquelles, haien e sien tenguts de pagar les dites pensions reduïdes a la dita rahó o for de XX^m sols. per mil als dits creadors e lurs succehidors en los dits censals, ço és saber, a cascun d'aquells creadors en lo terme o térmens continguts en les cartes de les vendes dels dits censals. *Et* que los dits creadors pusquen les dites pensions reduïdes demanar, exhigir e haver en los

dits terminis per vigor de les dites vendes, scriptures judicials e obligacions e seguretats per rahó d'aquelles fetes, axí que totes les dites obligacions, pactes e promissions, penes, renunciacions, seguretats e cauteles fetes, contengudes e promeses per rahó de les dites vendes romanguen en tota lur força, virtud et per vigor d'aquelles se puixen demanar e exhigir les dites pensions reduïdes, salaris e penes e altres coses en les dites vendes promeses e contengudes, axí que aquelles per la present avinença no sie fet alcun perjudici, novació o derogació sinó aytant com toque la dita reducció a menor pensió.

Item, que les dites universitats e singulars d'aquelles et altres en les dites vendes obligats qui sien tenguts a aquelles a pagar les dites pensions reduïdes dia adiat en los dits terme o térmens convenguts en les cartes de les dites vendes axí com damunt és dit, et si per ventura no pagaven dia adiat en après feta requesta per part dels dits creadors o d'alcun d'aquells a les dites universitats o jurats d'aquelles sobre la paga de les dites pensions o alguna d'aquelles, les dites universitats o alguna d'aquelles cessaven o tardaven de pagar les dites pensions o alguna d'aquelles sens volentat dels dits creadors qui haurien feta fer la dita requesta per spay de tres mesos comptadors après lo dia de la requesta feta, que los dits creadors, ço és, aquelles o aquells al qual o als quals sie tardada o cessada la dita paga, poguessen en tot o per tot tornar als primers contractes, et partir-se de tot de la present avinença, la qual en res no sien, si.s volran, tenguts servir.

Item, com per les dites universitats sien degudes als dits creadors diverses pensions de temps passat, fon convengut entre les dites parts que les dites universitats e singulars d'aquelles e los altres tenguts de pagar aquelles haien e sien tenguts pagar íntegrament e sens alcuna defalcació totes les pensions degudes de temps passat als dits creadors dins IIII anys primers vinents pagant cascun any la quarta part de les pensions degudes als dits crehedors per sou e per liura comptant ço que és degut a cascu dels dits creadors de les dites pensions.

Item, les dites universitats e singulars d'aquelles, attenent per los dits creadors a ells ésser atorgada gràcia de rembre los dits censals en la forma deiús contenguda, per ço volents-se astrènyer a la dita rempte en la dita forma per tal que dels dits censals se puixen descarregar de lur bon grat e de bona volentat, prometen e convenen als dits creadors que, pasats los dits IIII anys, en après cascun any pagaran als dits creadors, ço és, aquells o aquell qui los serà ben vist fahedor, V^m o VI^m sol. per remença dels dits censals; et açò cascun any fins que tots los dits censals sien reemuts, e los preus als quals foren venuts sien entegrament retuts e pagats a cascun dels dits creadors. Axí, emperò, que cascun any feta la paga dels dits V^m o VI^m sols. ces la pensió prorata d'aquells als dits creador o creadors als quals o qual seran pagats.

Item, per tal que les coses en los presents capítols contengudes, les quals les dites universitats e singulars són tengudes fer, pus fàcilment sien complides e servades, e que

les dites universitats e singulars d'aquelles se puixen descarregar dels censals e càrrechs a què són tenguts, la dita nobla dona Elicsen de Cervelló, en nom seu propi e en nom de procuració del dit noble en Berenguer Arnau de Cervelló, fill seu, et les dites universitats e singulars d'aquelles, prometen e convenen als dits creadors que les dites universitats o alguna d'aquelles o singulars d'elles durants los dits censals morts que vuy fan als dits creadors o algun d'aquells, et fins que aquelles sien del tot reemuts per si ni per síndich o altre en nom lur, no vendran neguns altres censals ne violлариis ne obligaran en alguna venda de censal ne de violari per fets de lur senyor e de les dites universitats o per qualsevol altres persones, ne encare no-s obligaran per algun deute de la dita dona o del senyor de la dita baronia, ne que la dita nobla dona o lo dit fil seu no faran ne permetran les dites universitats e singulars d'aquelles obligar per rahó de vendes d'alcuns censals o violaris o per altres qualsevol que sien, *directe vel indirecte*, per affers propiis de la dita nobla dona o del dit noble en Berenguer Arnau en qualsevol manera, si donchs les dites vendes e obligacions no-s fahien ab volentat e consentiment de tot los dits creadors o de persona havent poder sobre açò d'aquells, o no-s fahie per reembre los dits censals los quals fan vuy als dits creadors. Et que de fet la quantitat de què farien venda o se'n obligarien fos convertida en reempçó dels dits censals. Et d'açò la dita noble en los noms damunt dits et cascun d'aquells e les dites universitats et cascuna d'aquelles e singulars d'aquelles *in solidum* faran obligació sots pena de XX^m sols., guanyadora als dits creadors si contra ere fet. Et ab sacrament e homenatges prestador en nom del dit noble et en nom de les dites universitats e singulars en poder del vaguer de Barchinona. Et que la dita obligació sie dictada largament a profit dels dits creadors.

Item, per tal que ls dits creadors qui són en Barchinona, sien dels altres creadors qui són fora Barchinona, ni quins ne quantes pensions de censals fan les dites universitats e singulars d'aquellers cascun any, et perquè sapien qui són primers en temps, la dita nobla, en los noms damunt dits, et les dites universitats e singulars d'aquelles o lur síndich o síndichs havent a açò poder, prometran als dits creadors sots la dita pena que dintre spay d'un any e mig primer vinent los dits nobles e les dites universitats e singulars d'aquelles o altres en nom e per part d'ells notifficaran als dits creadors qui reeben censals morts sobre les dites universitats o alguna d'aquelles et quantes pensions los fan et en quins térmens et per quins preus e per quins títols.

Item, que la dita nobla dona e lo dit noble fil seu e les dites universitats e singulars d'aquelles sien tenguts de notifficar cascun any als dits creadors o aquells qui per ells hi seran elets totes e sengles reemences per los dits nobles e universitats dels dits censals fahedores a qualsevol dels dits creadors, et specialment d'aquelles qui.s faran dels dits V^m o VI^m sols., los quals cascun any són a convertir en la dita reemença segons que damunt és dit.

Item, la dita nobla en los dits noms et les dites universitats e singulars d'aquelles vendran e prometran sots la pena damunt dita expressada als damunt dits creadors

que curaran e daran obra ab acabament que lo dit noble en Berenguer Arnau de Cervelló, lo qual ara és absent del Principat de Cathalunya, dins tres messos après que sie personalment en lo dit Principat de Catalunya, ferharà, loarà e aprovarà los presents capítols e les coses en aquelles contengudes, et prometrà e jurarà de tenir e complir e servir aquelles aytant com ell toquen, et no contravenir-hi per alcuna rahó ho manera sots la dita pena; et que d'açò farà per si o son procurador sacrament e homenatge en poder del dit vaguer de Barchinona o son lochtinent.

Item, que la dita nobla en los dits noms e les dites universitats e singulars d'aquelles sien tengudes de dar obra ab acabament que tots e quals sevol altres creadors, axí dins la dita ciutat de Barchinona habitants com de fora la dita ciutat, havents e reebents censals morts sobre les dites universitats, los quals de present no fermen aquests capítols, haien dintre un any primer vinent haver feta semblant reducció de lurs censals. Et que haien fermats los presents capítols e les coses en aquells contengudes, com sia cosa rahonable que tots los dits creadors sien en agualltat de reebre los dits censals e pensions de aquelles a sou e liura segons que-y reebbran. Et si per ventura hi havie algú o alguns dels dits creadors qui [no] volguessen fermar la dita reducció e capítols, que lo dit noble e les dites universitats e singulars d'aquelles procuren ab la cort del senyor rey que los contradients afermar haien a consentir e fermar en los presents capítols, com açò sie cosa rahonable, pus la maior part dels dits creadors hi consenten. Emperò, que los dits creadors qui ara fermen lo present contracte, en cas que requests ne sien per part dels dits noble e universitats e singulars, haien e sien tenguts d'aydar al dit noble e universitats e singulars e procurar entant com en ells sie ab la cort del senyor rey que los dits contrastants hi haien a fermar e consentir. Emperò, que açò se haie a fer a messions del dit noble e universitats e singulars; en altra manera, si tots los dits creadors de les dites universitats o la maior partida d'aquells no fahien la dita reducció e no fermaven los presents capítols e coses en aquells contengudes o alcuna d'aquelles, encare com per ells se deuen tenir, complir e servir, no feyen, tenien e servaven íntegrament e complida axí com damunt se conté, o si contra alcuna d'aquelles venien en alcuna manera, *directe vel indirecte*, e per si o per interpossada persona, que en aquests cases e cascun d'aquests, ultra les dites penes en les quals fossen encorreguts los dits nobles e universitats e singulars d'aquelles, los dits creadors qui la dita reducció e los presents capítols haurien fermats e cascuns d'els puixen e-ls sia legut, si.s volran, de tornar a les lurs primeres obligacions, a les quals no puixe ésser fet perjudici, novació o derogació segons que damunt és dit, et usar en tot o per tot d'aquelles axí en demanar, exhigir e haver les pensions íntegres dels dits censals segons que-ls foren venuts com en altra manera; et no fosen tenguts de tenir ne servir la dita reducció e altres coses en los presents capítols contengudes.

Item, és convengut que dels presents capítols et cascun d'aquells puxe ésser feta carta e cartes públiques dictadores largament a conexença del notari, en poder del qual los presents capítols se fermaran, et d'un savi eligidor per los dits creadors ab totes renun-

ciacions o clàusules, cauteles e seguretats a çò necessàries, no res menys que la dita nobla dona, a la qual per son dot e altres drets seus la dita baronia o partida d'aquella se diu ésser obligada, promet e jur que los presents capítols e les coses en aquells contengudes e cascuna d'aquelles tendrà e no contra vendrà per rahó de son dot, screix e ypotheca ne altres drets seus o en altra manera renunciant quantes a aquestes coses al dret de la sua ypotheca e a tots altres drets e constitucions qui hi poguessen aydar.

Fuerint firmata et jurata dicta capitula per venerabilem dominam Francischam, uxorem Arnaldi Çaforte, quondam, et Arnaldum Çaforte, filium Petri, ville de Vallibus, creditores in et super universitatibus locorum predictorum in dictis pensionibus censualium, presentibus discreto Arnaldo Ambertat, presbiter, et Francischus Comes, ville de Vallibus.

Font:

AHCV, Protocols (1397), fols. 18r-20v (notari Bernat Morató)